

SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMENA AGROINDUSTRIJSKIH PROIZVODA IZMEĐU SRBIJE I EVROPSKE UNIJE

Stegić Milan¹

Sažetak: *Spoljnotrgovinska razmena agroindustrijskih proizvoda za Srbiju je od posebnog značaja imajući u vidu visoko učešće kako u BDP, tako i u trgovinskoj razmeni. Evropska unija, kao najznačajniji trgovinski partner Srbije, liberalizovala je uvoz agroindustrijskih proizvoda iz Srbije nakon političkih promena 2000. godine. Dalji procesi pridruživanja Srbije članstvu u Evropskoj uniji zahtevali su formalizaciju trgovinskih odnosa oslikanu u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju koji je trajao u periodu 2009-2014. godine. U radu se analizira spoljnotrgovinska razmena agroindustrijskih proizvoda Srbije i Evropske unije u periodu 2004-2014. godine, na taj način pokrivajući period pre i tokom primene Sporazuma. Podaci koji su korišćeni su zvanični podaci Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a, a rezultati istraživanja pokazaće da je Sporazum omogućio unapređenje međusobne trgovinske razmene, ali da su i mogućnosti za unapređenje međusobnih trgovinskih odnosa još uvek neiskorišćene u većoj meri.*

Ključne reči: *EU / Srbija / agroindustrijski proizvodi / međunarodna trgovina*

UVOD

Razvoj i unapređenje međusobne trgovinske razmene bazira se na različitim oblicima bilateralnih i multilateralnih sporazuma kojima se liberalizuju trgovinska ograničenja. Nakon Drugog svetskog rata, međunarodno tržište značajno se razvija kao posledica liberalizacije trgovinskih odnosa u svetu, koje podrazumeva snižavanje carinskih dažbina, ali i ukidanje svih vancarinskih barijera koje ograničavaju trgovinu. Kao posledica politike liberalizacije tržišta, tokom vremena stvaraju se

¹ Student doktorskih studija na Fakultetu za ekonomiju i inženjerski menadžment Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Cvečarska br. 2, Novi Sad, e-mail: stegicmilan@gmail.com

jedinstvene carinske i ekonomske regije, koje nastaju kao posledica bilateralnih i multilateralnih sporazuma.

Nakon 90-ih godina prošlog veka, Srbija je ponovo radila na izgradnji svojih pokidanih političkih i ekonomskih veza što je, u trgovinskom smislu, rezultiralo nizom bilateralnih i multilateralnih sporazuma. Na taj način, stvarani su preduslovi za unapređenjem trgovinskih odnosa, pre svega sa državama u okruženju, ali i van evropskog kontinenta.² Imajući u vidu strateško opredeljenje Srbije za članstvo u Evropskoj uniji (EU), jedan od najznačajnijih političkih sporazuma jeste Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom (SSP) koji reguliše i pitanja liberalizacije trgovinskih odnosa sa Srbijom³. Iako je nakon 2000. godine EU, kao podsticaj unapređenju srpske ekonomije, gotovo u potpunosti ukinula carinske dažbine na uvoz robe iz Srbije definišući i kvote za preferencijalnu trgovinu određenim proizvodima (Sl. glasnik RS 83/2008), značaj SSP-a ogleda se, pre svega, u liberalizaciji uvoza robe u Srbiju iz EU. Sa druge strane, potencijal tržišta EU proizilazi iz činjenice da je EU neto uvoznik agroindustrijskih proizvoda što predstavlja šansu za izvoz država koje su pretežno agrarno orijentisane (Puškarić i Kuzman, 2014, str. 2). „Proces integracije Srbije i EU direktno povećava razvojne šanse za razvoj poljoprivredne proizvodnje, razvoja stočarstva i ribarstva“ (Antevski, Petrović i Vesić, 2012, str. 247).

Iz svega navedenog, osnovni cilj ovog rada jeste analiza spoljnotrgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda između Srbije i EU u periodu 2004-2014. godine pokrivajući period pre primene i period primene SSP-a kako bi se identifikovale promene u trgovinskim odnosima kao posledica postepenog ukidanja carinskih ograničenja.

METODOLOGIJA

U radu su analizirani trendovi trgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda između Republike Srbije i država članica Evropske unije koje pripadaju Dunavskom

² Republika Srbija je potpisala niz aktuelnih bilateralnih i multilateralnih sporazuma kojima se teži unapređenju međusobne spoljnotrgovinske razmene liberalizovanjem carinskih ograničenja. Sporazumi o liberalizaciji trgovine potpisani su sa Ruskom federacijom, Kazahstanom, Belorusijom, EFTA regionom, CEFTA regionom i, konačano, sa EU. Imajući u vidu značaj trgovinske razmene Srbije i EU, kao i ciljeve ovog istraživanja, detaljna analiza sprovedena je u slučaju primene SSP-a, dok analiza primene trgovinskih sporazuma sa drugim državama i/ili regionima svakako može biti od interesa za dalja istraživanja.

³ Jednostrana primena SSP-a od strane Srbije otpočela je 2009. godine i podrazumevala je šestogodišnji postepeni proces ukidanja carinskih dažbina.

regionu. Pod agroindustrijskim proizvodima u smislu ovog rada, podrazumevaju se svi proizvodi sektora 0 – Hrana i piće i sektora 1 – Piće i duvan Standardne međunarodne trgovinske klasifikacije verzija 4 (United Nations Statistic Division, 2006).

Podaci koji su korišćeni za potrebe istraživanja su zvanični podaci Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije (RZS) i zvanični podaci Generalnog direktorata Eurostat (EUROSTAT), kao zvaničnog statističkog organa EU, imajući u vidu da je metodologija iskazivanja podataka međusobno u potpunosti usklađena iskazivanjem vrednosti po FOB tipu u izvozu, odnosno po CIF tipu u uvozu. U slučaju EU, uzeti su podaci vezani za intra trgovinu i za ekstra trgovinu.

Podaci koje publikuje RZS i EUROSTAT su statistički podaci, te su sve vrednosti iskazane u tekućim cenama. Imajući u vidu da istraživanje pokriva vremenski period od 10 godina, prikazivanje rezultata istraživanja u tekućim cenama neće dati realnu sliku kretanja međusobne trgovinske razmene. U tom smislu, sve vrednosti koje se koriste u istraživanju, preračunate su u tzv. stalne cene kako bi se dobili realni rezultati istraživanja koje je moguće pratiti u vremenu. Za preračunavanje tekućih u stalne cene, u radu je primenjen Indeks jedinične vrednosti (Unit Value Index) koji se izračunava primenom sledeće formule (International Monetary Fund 2009):

$$P_{\text{cons}}^t = P_{\text{cur}}^t / P_U^0$$

gde je P_{cons}^t vrednost izvoza/uvoza u vremenu t izraženo u stalnim cenama, P_{cur}^t vrednost izvoza/uvoza u vremenu t izraženo u tekućim, P_U^0 indeks jedinične vrednosti u baznoj godini 0 .

U cilju sveobuhvatne analize, u istraživanju su korišćene i standardne statističke metode kao što su modus, medijana, aritmetička sredina i trendovi.

INSTITUCIONALIZACIJA TRGOVINSKIH ODNOSA SRBIJE I EU

Kao rezultat sukoba na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije - SFRJ i na prostoru Kosova i Metohije, EU je imala potrebu da državama Zapadnog Balkana pruži jasnu perspektivu pridruživanju EU. Tako je Evropska komisija maja 1999. godine promovisala novi politički okvir saradnje država Zapadnog Balkana i EU pod nazivom *Proces stabilizacije i pridruživanja* kojim, ne samo da se teži stabilizaciji političkih odnosa na Balkanu, već se daje i jasna perspektiva članstvu u EU. Sam Proces stabilizacije i pridruživanja podrazumeva poštovanje politike EU, pre svega politike u oblasti uspostavljanja mira, demokratije, vladavine

prava, poštovanja ljudskih i manjinskih prava i ekonomski prosperitet. U cilju implementacije samog Procesu stabilizacije i pridruživanja, EU je promovisala nekoliko instrumenata od kojih je najznačajniji SSP.

Srbija je proces pregovora o SSP-u otpočela 2005. godine, da bi 29. aprila 2008. godine potpisala SSP. Savet ministara EU je tek krajem 2009. godine doneo odluku o primeni Prelaznog trgovinskog sporazuma sa Srbijom (PTS), koji je stupio na snagu 1. februara 2010. godine, dok je Srbija donela odluku o jednostranoj primeni PTS-a od januara 2009. godine. U sferi trgovine, PTS je u potpunosti usklađen sa pravilima STO. Nakon ratifikacije SSP-a od strane svih država članica, prestaje da važi PTS, a SSP je zvanično stupio na snagu 1. septembra 2013. godine.

Stupanjem PTS-a na snagu, Srbija svojoj privredi obezbeđuje tržište od gotovo pola milijarde potrošača, budući da momentom stupanja na snagu PTS-a uz SSP, EU ukida carine i kvote za robu iz Srbije, sa manjim izuzecima. Sa druge strane, Srbija će fazno, a najkasnije u prelaznom periodu od šest godina, od dana stupanja na snagu PTS-a, uz SSP ukinuti carine na industrijsku robu i za oko 75% carina na poljoprivrednu robu poreklom iz EU, dok će preostalih 25% biti predmet pregovora Srbije za članstvo u EU (Budimir i Međak, 2010, str. 49).

U oblasti razmene agroindustrijskih proizvoda, Srbija je pre potpisivanja SSP-a svoju spoljnotrgovinsku politiku prema EU kreirala primenom tri ključna spoljnotrgovinska instrumenta. Prvi i najznačajniji instrument jeste primena ad valorem carinskih stopa koja podrazumeva primenu određene carinske tarife koja se utvrđuje na osnovu vrednosti proizvoda koji se uvozi. Pored ad valorem carina, primenjivale su se i sezonske carine koje su se koristile prilikom uvoza voća i povrća, a koje su bile aktivne samo u određeno doba godine u kojem je proizvodna sezona određenog proizvoda koji se ovakvom merom štiti. Primena sezonskih carinskih stopa primenjivala se na 70 tarifnih linija. Treći ključni mehanizam u spoljnotrgovinskoj politici prema EU odnosio se na uvođenje prelevmana koji se utvrđuje u apsolutnoj vrednosti po jedinici mere koja opterećuje uvoz određenog proizvoda kako bi se uticalo na eventualne poremećaje na tržištu. Prelevmani su se upotrebljavali na 402 tarifne linije.

U odnosu na industrijske proizvode kod kojih je ukidanje carinskih stopa EU prema Srbiji bilo bez zadržki, kod agroindustrijskih proizvoda EU je imala nešto drugačiji pristup. Naime, EU je Srbiji i pre potpisivanja SSP-a u oblasti agroindustrijskih proizvoda dodelila preferencijalni status koji je podrazumevao gotovo potpunu liberalizaciju uvoza agroindustrijskih proizvoda iz Srbije s izuzetkom na, za EU značajne agroindustrijske proizvode. SSP-om su definisana količinska ogra-

ničenja na izvoz vina, proizvoda od junećeg mesa, šećera i tzv. ostalih šećera (Sl. glasnik RS 83/2008).

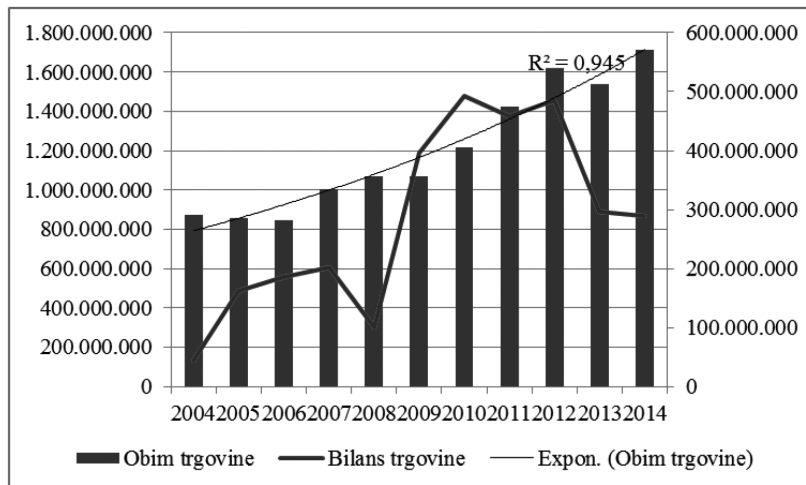
Najzaštićeniji proizvodi nakog okončanja primene Prelaznog trgovinskog sporazuma jesu merkantilni kukurzu, trešnje i višnje, pšenično i kukuruzno brašno, suve šljive, paprika, živ šaran i drugi proizvodi. Pored navedenih, postoji i jedan broj proizvoda koji nisu bili predmet snižavanja carinskih zaštita, kao što su sirovi i neprerađeni duvan, sirov i nerafinisan šećer i suncokretovo ulje za ljudsku upotrebu, koji zadržavaju isti nivo carinske zaštite kao i pre stupanja na snagu Prelaznog trgovinskog sporazuma (Katić, Popović i Milanović, 2008, str. 349).

Šestogodišnjom realizacijom PTS-a, Srbija i EU su uspostavile gotovo potpuno liberalizovan protok agroindustrijskih proizvoda. Ne možemo govoriti o potpunoj liberalizaciji spoljnotrgovinskih odnosa u oblasti agroindustrijskih proizvoda zbog činjenice da je Srbija za određeni broj proizvoda zadržala carinske stope i nakon isteka primene PTS-a, dok je EU zadržala određena količinska ograničenja na uvoz, za nju, značajnih agroindustrijskih proizvoda. Srbija je u procesu liberalizacije spoljnotrgovinske razmene sa EU u šestogodišnjem periodu smanjila svoje carinske stope sa prosečnih 21,2%, na svega 3,2% prosečno (Živadinović i Milovanović, 2011, str. 76)

OBIM TRGOVINSKE RAZMENE AGROINDUSTRIJSKIH PROIZVODA IZMEĐU REPUBLIKE SRBIJE I EVROPSKE UNIJE

Srbija, kao država čiji je strateški cilj članstvo u Evropskoj uniji, u proteklih 15 godina jačala je svoje političke i ekonomske odnose sa državama članicama EU. Posebno značajan korak u međusobnoj saradnji ostvaren je kroz proces stabilizacije i pridruživanja, odnosno kroz primenu Prelaznog trgovinskog sporazuma koji je na snazi od 2009. godine. Danas, EU je najznačajniji spoljnotrgovinski partner Republike Srbije uopšte, ali i u trgovini agroindustrijskim proizvodima (53% udeo u 2013. g.) (Kuzman i Stegić, 2015, str. 332).

Grafikon 1. Obim i bilans spoljnotrgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda između Srbije i EU u periodu 2004-2014. izraženo u EUR u stalnim cenama (bazna 2013. g.)

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

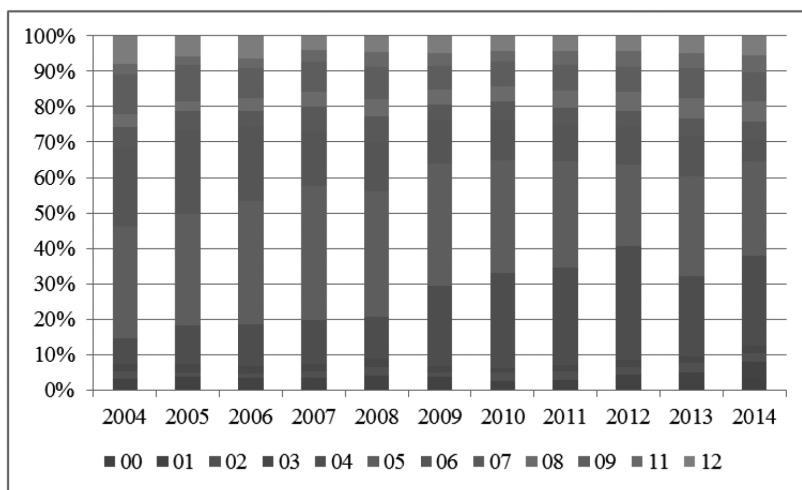
Napomena: Preračunavanje u stalne cene izvršeno od strane autora

Obim spoljnotrgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda između Srbije i EU ostvaruje stalan eksponencijalni rast uz ukupno ostvarenu vrednost trgovine u posmatranom periodu od 13,2 milijarde EUR izraženo u stalnim cenama. Prosečna godišnja stopa rasta ostvaruje se po stopi od 8,1% uz relativno slabu varijabilnost od 26,5% uz stalno prisutan suficit u međusobnoj trgovinskoj razmeni (Grafikon 1). Ukupan rezultat međusobne razmene u čitavom posmatranom periodu beleži suficit od 3,1 milijarde EUR izraženo u stalnim cenama.

Tokom posmatranog vremenskog perioda, relativni značaj pojedinih SMTK odseka u razmeni agroindustrijskih proizvoda se menjao. Najznačajniji SMTK odsek tokom čitavog posmatranog perioda je odsek *05 Voće i povrće* čiji je prosečan udeo u posmatranom periodu iznosio 31,4%. Najveći relativni značaj u međusobnoj razmeni odsek *Voće i povrće* beleži u 2007. godini sa udelom od 37,8%, dok je najmanji relativni značaj zabeležen u 2012. godini sa svega 23,3%. Odsek *04 Žitarice i proizvodi od žitarica*, tokom perioda postaje sve značajniji u međusobnoj razmeni uz ostvaren prosečan udeo od 19,2%. Najmanji relativni udeo u trgovini žitaricama i proizvodima od žitarica, zabeležen je u 2004. godini sa udelom od 7,3%, dok je najveći relativni udeo zabeležen u 2012. godini sa udelom od 32,1%. I konačno,

treći najznačajniji SMTK odsek u međusobnoj razmeni agroindustrijskih proizvoda je odsek *06 Šećer i proizvodi od šećera* sa prosečnim udelom od 14,4%. Najniži relativni udeo u međusobnoj trgovini zabeležen je u 2014. godini sa vrednošću od 6%, dok je najveći relativni udeo zabeležen u 2005. godini sa vrednošću od 23,6% (Grafikon 2).

Grafikon 2. Relativni značaj SMTK odseka u okviru trgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda Srbije i EU u periodu 2004-2014.

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

Napomena: Obračun autora

Najznačajniji spoljnotrgovinski partner Srbije među državama članicama EU u posmatranom periodu je Nemačka sa udelom od 14,7% i ostvarenom vrednošću trgovine od 1,9 milijardi EUR. U razmeni sa Nemačkom, Srbija ostvaruje suficit u međusobnoj trgovinskoj razmeni koji u posmatranom periodu iznosi 515 miliona EUR izraženo u stalnim cenama. Obim trgovine raste po prosečnoj godišnjoj stopi od 5,3% i uz relativno slabu varijabilnost od 18,1%.

Pored Nemačke, najznačajniji trgovinski partneri Srbije među državama članicama EU su Rumunija i Italija. Obim trgovinske razmene agroindustrijskih proizvoda Srbije i Rumunije je u posmatranom periodu dostigao nivo od 1,8 milijardi EUR izraženo u stalnim cenama što čini 13,5% ukupne trgovine agroindustrijskim proizvodima sa EU. U razmeni sa Rumunijom, Srbija ostvaruje suficit u međusobnoj trgovinskoj razmeni koji u posmatranom periodu iznosi 1,6 milijardi EUR što

ukazuje na izuzetno veliku pokrivenost uvoza izvozom. Razmena sa Rumunijom beleži veoma dinamičan rast po prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 48,2% uz jak varijabilitet od 84,9%, kao posledica intenziviranja trgovinske razmene u drugoj polovini posmatranog perioda. Vrednost trgovinske razmene sa Italijom u posmatranom periodu dostigla je vrednost od 1,6 milijardi EUR izraženo u stalnim cenama, uz udeo od 12,1% što je čini trećim najznačajnijim trgovinskim partnerom Srbije u EU. I u slučaju Italije, Srbija ostvaruje suficit u međusobnoj trgovinskoj razmeni koji u posmatranom periodu dostiže nivo od 579 miliona EUR izraženo u stalnim cenama. Za razliku od Nemačke i Rumunije, trgovinska razmena sa Italijom opada po prosečnoj godišnjoj stopi od 0,7% i relativno slab varijabilitet od 15,7%.

U razmeni agroindustrijskih proizvoda, Srbija u posmatranom periodu beleži suficit od 3,1 milijardu EUR. Ukoliko posmatramo rezultate trgovine između Srbije i pojedinačnih država članica EU, uočavamo da postoje značajne razlike u ostvarenim rezultatima. Sa 20 država članica EU, Srbija beleži suficit u međusobnoj razmeni agroindustrijskih proizvoda, dok sa osam država članica beleži negativan bilans. Najveću vrednost suficita od 1,6 milijardi EUR, Srbija ostvaruje u trgovinskim odnosima sa Rumunijom, što čini 50,7% ukupno ostvarenog suficita. Jedino u prvoj posmatranoj godini, Srbija je zabeležila decifit u međusobnoj razmeni, da bi u svim narednim godinama Srbija ostvarivala pozitivan bilans. Pored Rumunije, Srbija beleži izuzetne rezultate u trgovini sa Italijom, Nemačkom, Francuskom, Grčkom, Austrijom i Belgijom sa kojima je suficit zabeležen u svim posmatranim godinama sa izuzetkom Grčke, kod koje je u 2009. i 2014. godini, zabeležen deficit u međusobnoj razmeni. Značajniji rezultati beleže se i u trgovini sa Mađarskom sa kojom Srbija ostvaruje suficit u međusobnoj razmeni u posmatranom periodu, ali je evidentno da se suficit ne ostvaruje u svakoj posmatranoj godini uz konstataciju da je najveći deficit zabeležen u 2014. godini. Pored navedenih država članica EU sa kojima Srbija beleži značajnu vrednost suficita, pozitivan bilans u međusobnoj razmeni Srbija ostvaruje i u trgovini sa Velikom Britanijom, Švedskom, Slovenijom, Kiprom, Slovačkom, Češkom Republikom, Finskom, Portugalom, Litvanijom, Luksemburgom, Letonijom i Maltom.

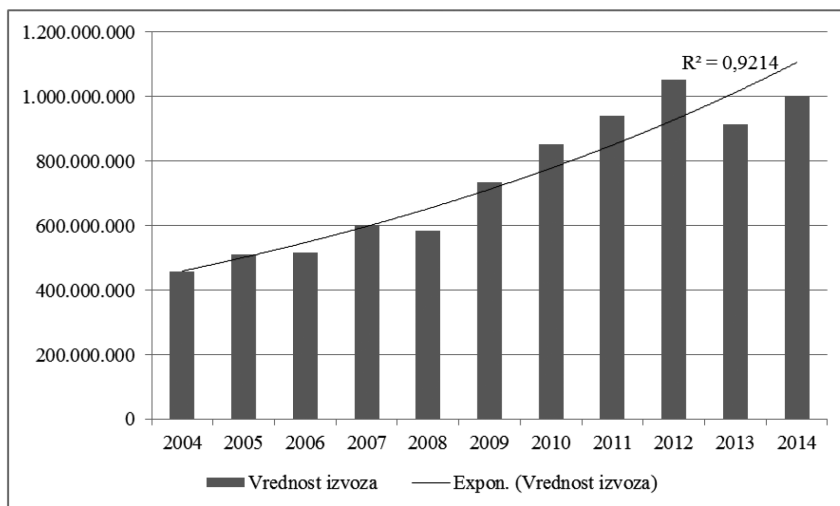
Najveći deficit u međusobnoj razmeni u vrednosti od 270 miliona Srbija beleži u trgovini sa Poljskom sa kojom u svim posmatranim godinama beleži negativan bilans. Iako trgovinska razmena sa Španijom nema značajniji udeo u ukupnoj trgovini sa EU, rezultati koje ostvarujemo u međusobnoj razmeni idu u korist Španije, sa kojom Srbija beleži deficit od 167 miliona EUR. Jedino je u 2005. godini Srbija zabeležila suficit u međusobnoj razmeni, ali je tendencija rasta vrednosti deficita prisutna, a najveća vrednost je zabeležena u 2014. godini. Veoma slični rezultati

ostvaruju se u trgovinskoj saradnji sa Hrvatskom sa kojom Srbija beleži deficit u svim posmatranim godinama (osim 2011. godine), sa ukupnom vrednošću deficita od 155 miliona EUR izraženo u stalnim cenama. Pored navedenih država, deficit u međusobnoj razmeni Srbija ostvaruje i sa Holandijom, Irskom, Bugarskom, Danskom i Estonijom.

IZVOZ AGROINDUSTRIJSKIH PROIZVODA REPUBLIKE SRBIJE NA TRŽIŠTE EVROPSKE UNIJE

Izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Srbije na tržište EU u posmatranom periodu iznosi 8,2 milijarde EUR izraženo u stalnim cenama. Srbija iz godine u godinu ostvaruje rast vrednosti izvoza po prosečnoj godišnjoj stopi od 9,2% i relativno slabu varijabilnost od 28%. U odnosu na prvu posmatranu godinu, tokom perioda je vrednost izvoza porasla više od dva puta sa 457 miliona EUR u 2004. godini na više od milijardu EUR u 2012. godini kada je i zabeležena najveća vrednost izvoza (Grafikon 3).

Grafikon 3. Izvoz agroindustrijskih proizvoda Srbije na tržište EU u periodu 2004-2014. izraženo u EUR u stalnim cenama (bazna 2013. g.)

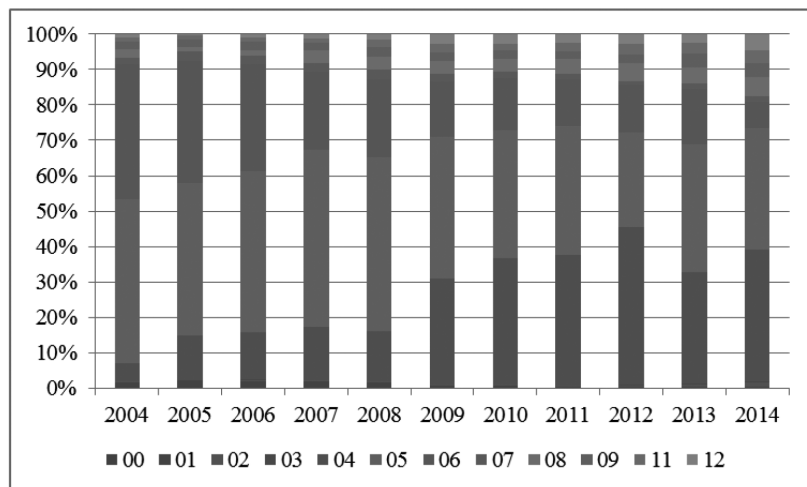

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

Napomena: Preračunavanje u stalne cene izvršeno od strane autora

U izvozu agroindustrijskih proizvoda na tržište EU u posmatranom periodu primetne su fluktuacije između izvozno najznačajnijih odseka (Grafikon 4). Izvoz proizvoda u okviru odseka *05 Voće i povrće* beleži ukupnu vrednost izvoza od 3,2 milijarde EUR izraženo u stalnim cenama uz prosečan udeo od 40,3%. Najveći relativni značaj zabeležen je u 2007. godini sa udelom od 50%, dok je relativni značaj nešto niži u drugoj polovini posmatranog perioda sa najnižom zabeleženom vrednošću udela od 26,7% u 2012. godini. Međutim, značajno veće fluktuacije primetne su kod naredna dva najznačajnija izvozna odseka u posmatranom periodu. Izvoz proizvoda odseka *06 Šećer i proizvodi od šećera* koja beleži ukupnu vrednost izvoza od 1,5 milijardi EUR, najveći relativni udeo ostvaruje upravo u prvoj posmatranoj godini sa udelom u izvozu od 38,1%. Tokom narednih godina, relativni značaj u izvozu opada sa najnižom zabeleženom vrednošću udela od 7,6% u 2014. godini. Sa druge strane, kod izvoza proizvoda odseka *04 Žitarice i proizvodi od žitarica* uočava se potpuno obrnuti trend. Naime, u prvoj posmatranoj godini, relativni značaj izvoza žitarica i proizvoda od žitarica ostvaren je na nivou od svega 5%, da bi u narednim godinama dobijao na značaju. Najveći relativni značaj izvoza zabeležen je u 2012. godini sa udelom od 44,6%. Ukupna vrednost izvoza u posmatranom periodu beleži vrednost od 2,3 milijarde EUR.

Grafikon 4. Relativni značaj SMTK odseka u izvozu agroindustrijskih proizvoda Srbije na tržište EU u periodu 2004-2014

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

Napomena: Obračun autora

Kao najznačajniji trgovinski partner Srbije u izvozu agroindustrijskih proizvoda na tržištu EU je Rumunija u koju je, u posmatranom periodu, izvezena roba vrednosti 1,7 milijardi EUR izraženo u stalnim cenama, što čini 20,1% ukupnog izvoza na tržište EU. Rast izvoza agroindustrijskih proizvoda na tržište Rumunije izuzetno je dinamičan nakon ulaska Rumunije u EU što je doprinelo ostvarivanju visoke prosečne stope rasta od 57,8% uz vrlo jak intenzitet varijacije od 88,1%. Izuzetno visok godišnji rast rezultat je povećanja vrednosti izvoza žitarica, pre svega, kukuruza. Posebno je interesantno da je u prvoj posmatranoj godini, izvoz Srbije u Rumuniju bio na nivou 5 miliona EUR, da bi nakon ulaska Rumunije u EU, Srbija koristila privilegije liberalizacije trgovinskih odnosa koje ima sa EU. Značajniji rast vrednosti izvoza nastaje kontinuirano od 2008. godine, da bi u 2012. godini vrednost izvoza dostigao maksimalni zabeležen iznos u posmatranom periodu od 409 miliona EUR. Čak 97,4% vrednosti izvoza na tržište Rumunije ostvareno je u periodu od 2008. godine. U izvozu agroindustrijskih proizvoda u Rumuniju u potpunosti dominiraju proizvodi u okviru odseka *04 Žitarice i proizvodi od žitarica* koji čine 90,9% ukupnog izvoza u Rumuniju.

Pored Rumunije kao najznačajnijeg izvoznog trgovinskog partnera Srbije u EU, drugo najznačajnije izvozno tržište Srbije na tržištu EU jeste Nemačka u koju je izvezeno agroindustrijskih proizvoda vrednosti 1,2 milijarde EUR iskazano u stalnim cenama što čini 15,1% ukupnog izvoza Srbije na tržište EU. Za razliku od dinamičnog razvoja izvoza u Rumuniju, izvoz u Nemačku je stabilniji, uz prosečnu godišnju stopu rasta od 7,1% i relativno slab varijabilitet od 24%. Najveća vrednost izvoza na tržište Nemačke zabeležena je 2014. godine kada je izvezeno 163 miliona EUR agroindustrijskih proizvoda iskazano u stalnim cenama. U izvozu agroindustrijskih proizvoda u Nemačku u potpunosti dominiraju proizvodi u okviru odseka *Voće i povrće*, koji čine 82,6% ukupnog izvoza.

Nešto manja vrednost izvoza u odnosu na tržište Nemačke zabeležena je kod trećeg najznačajnijeg izvoznog partnera Srbije - Italije. Naime, ukupna vrednost izvezenih agroindustrijskih proizvoda na tržište Italije iznosila je 1,1 milijarda EUR što čini 13,3% ukupnog izvoza agroindustrijskih proizvoda na tržište EU. Za razliku od izvoza Srbije na tržište Rumunije i Nemačke na kojima se ostvaruje rast vrednosti izvoza iz godine u godinu, izvoz na tržište Italije beleži pad po prosečnoj godišnjoj stopi od 3,5% uz relativno slabu varijabilnost od 24,1%. Izvoz Srbije na tržište Italije bio je najznačajniji upravo u prvim posmatranim godinama kada je dominirao izvoz proizvoda odseka *06 Šećer i proizvodi od šećera*. Od 2004. godine, od kada je zabeležena najveća vrednost izvoza od 136 miliona EUR izraženo u stalnim cenama, vrednost izvoza u narednim godinama opada da bi 2009. godine

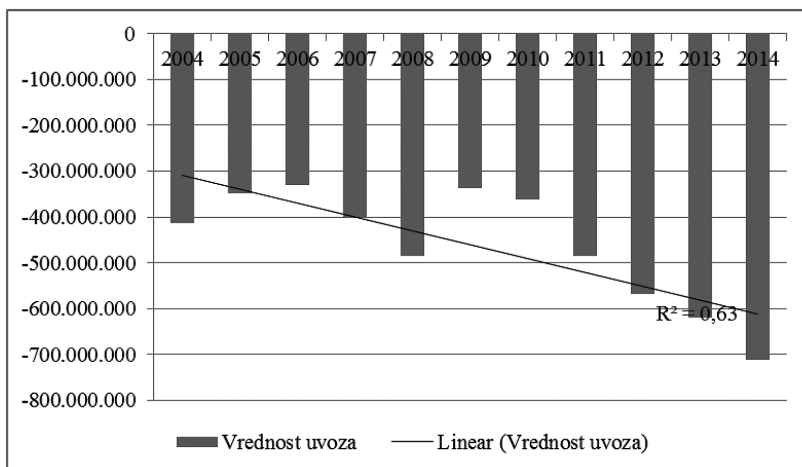
zabeležila svoju najnižu vrednost od 61 miliona EUR. Međutim, od 2010. godine, vrednost izvoza ponovo počinje da raste, te 2014. godine završava sa 108 miliona EUR izvezenih agroindustrijskih proizvoda. Za razliku od izvoza u Rumuniju i Nemačku kod kojih dominira izvoz proizvoda iz jednog odseka, izvoz u Italiju je diverzifikovan po odsecima među kojima se ističe izvoz odseka *06 šećer i proizvodi od šećera* sa udelom od 35% u posmatranom periodu, zatim odsek *05 Voće i povrće* sa udelom od 23,7% i odsek *04 Žitarice i proizvodi od žitarica* sa udelom od 17,3%. Svi navedeni odseci tokom posmatranog perioda beleže značajnije oscilacije u vrednosti izvoza s tim da jedino izvoz žitarica i proizvoda od žitarica beleži trend rasta u posmatranom periodu, dok pad vrednosti izvoza kod preostala dva odseka predstavljaju i osnovu ukupnog pada vrednosti izvoza u Italiju.

Pored tri pomenuta najznačajnija izvozna partnera Srbije koji ukupno čine 49% izvoza Srbije na tržište EU, značajni trgovinski partneri su i Grčka (7,2%), Francuska (6,2%), Hrvatska (5,9%), Mađarska (5,8%), Austrija (5,8%), kao i preostale članice EU koje, iako pojedinačno imaju manji udeo u izvozu, zajedno čine petinu srpskog izvoza u EU.

UVOZ AGROINDUSTRIJSKIH PROIZVODA REPUBLIKE SRBIJE SA TRŽIŠTA EVROPSKE UNIJE

Uvoz agroindustrijskih proizvoda u Srbiju sa tržišta EU u posmatranom periodu iznosi 5,1 milijardu EUR izraženo u stalnim cenama. Uvoz agroindustrijskih proizvoda iz EU, u proseku, raste sporije od rasta vrednosti izvoza i to po prosečnoj godišnjoj stopi od 6,6% uz relativno slabu varijabilnost od 26,4%. Najveći pad vrednosti uvoza zabeležen je u jeku svetske ekonomske krize (u 2009. godini) uz ostvarenu vrednost uvoza od 337 miliona EUR, da bi u narednim godinama bio nastavljen trend rasta uvoza. Najveća vrednost uvoza zabeležena je 2014. godine i iznosila je 713 miliona EUR (Grafikon 5).

Grafikon 5. Uvoz agroindustrijskih proizvoda Srbije sa tržišta EU u periodu 2004-2014. izraženo u EUR u stalnim cenama (bazna 2013. g.)

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

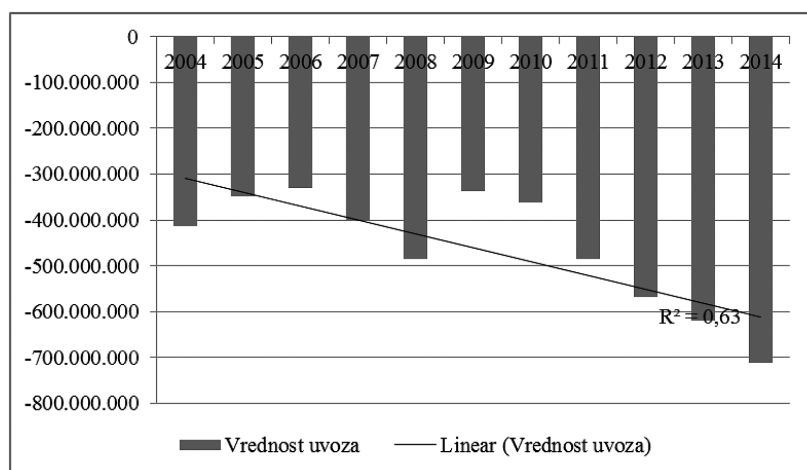
Napomena: Obračun autora

U uvozu agroindustrijskih proizvoda sa tržišta EU primetne su promene u relativnom značaju pojedinačnih odseka tokom vremena, ali većih promena u njihovom relativnom značaju u okviru posmatranih sektora nije bilo. Kao i u slučaju izvoza, najznačajniji uvozni SMTK odsek je *05 Voće i povrće* sa ostvarenom vrednošću uvoza od 891 milion EUR izraženo u stalnim cenama i sa prosečnim udelom u uvozu od 17,6%. Najniži relativni značaj zabeležen je u prvoj posmatranoj godini sa udelom od 14,9%, da bi u narednim godinama udeo voća i povrća u uvozu bio u porastu sa maksimalnom zabeleženom vrednošću udela od 22,9% u 2009. godini. U drugoj polovini posmatranog perioda, udeo voća i povrća u ukupnom uvozu iz EU postepeno opada te u 2014. godini iznosi 16%. Gotovo podjednako značajan odsek u uvozu je odsek *09 Proizvodi nepomenuti u ostalim SMTK klasifikacijama* sa ostvarenom vrednošću uvoza od 871 milion EUR i prosečnim udelom u posmatranom periodu od 17,5%. Najveći relativni značaj odseka je u prvim posmatranim godinama, tačnije u 2005. godini u kojoj je zabeležen udeo od 22,6%, nakon čega relativni značaj u uvozu lagano opada. Najniži udeo u uvozu zabeležen je 2014. godine i iznosi 14,4% (Grafikon 6).

Pored navedenih najznačajnijih uvoznih agroindustrijskih odseka, značajno je istaći i odseke koje imaju relativno visok značaj u uvozu. Pre svega, reč je o odsecima:

07 Kafa, čaj, začini i sl. koji u posmatranom periodu beleže ukupnu vrednost uvoza od 545 miliona EUR i prosečan udeo u uvozu agroindustrijskih proizvoda od 10,7%; *12 Duvan i proizvodi od duvana* sa ukupnom vrednošću uvoza od 478 miliona EUR i udelom od 9,9% uz osetni pad relativnog značaja tokom posmatranih godina; *04 Žitarice i proizvodi od žitarica* sa ukupnom vrednošću uvoza od 437 miliona EUR i udelom od 8,5% uz relativno stabilno učešće tokom posmatranog perioda.

Grafikon 6. Relativni značaj SMTK odseka u uvozu agroindustrijskih proizvoda u Srbiju iz EU u periodu 2004-2014.

Izvor: Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije i EUROSTAT-a

Napomena: Obračun autora

Na strani uvoza, najznačajniji trgovinski partneri Srbije na tržištu EU su Nemačka, Hrvatska i Italija. Najznačajniji trgovinski partner Srbije je Nemačka sa ukupnom vrednošću uvoza u posmatranom periodu od 715 miliona EUR iskazano u stalnim cenama, što čini 14,1% ukupnog uvoza agroindustrijskih proizvoda iz EU. Uvoz iz Nemačke raste po prosečnoj godišnjoj stopi od 3% uz relativnu slabu varijabilnost od 16,2% što ukazuje na dosta visoku stabilnost vrednosti rasta. Za razliku od izvoza Srbije na tržište Nemačke gde u potpunosti dominira izvoz voća i povrća, uvoz agroindustrijskih proizvoda je diverzifikovan te postoji čak šest odseka sa udelom u uvozu većim od 5%, kao i tri odseka sa udelom od 4% do 5%. Najznačajniji relativni značaj ima odsek *09 Nepomenuti proizvodi u SMTK klasifikaciji* sa ostvarenom vrednošću uvoza od 187 miliona EUR i udelom od 26,1% uz stalnu

tendenciju rasta vrednosti uvoza. Kao drugi najznačajniji odsek pojavljuje se odsek 12 – *Duvan i proizvodi od duvana* sa udelom ostvarenom vrednošću uvoza od 141 milion EUR i udelom od 19,7% koji beleži oscilacije u vrednosti uvoza tokom posmatranog perioda, uz pad po prosečnoj godišnjoj stopi od 8%. Pored navedenih, značajni su i odseci 07 *Kafa, čaj, začini i dr.* (10,5%), 05 *Voće i povrće* (9%), 02 *Mlečni proizvodi* (8,5%) i dr.

Hrvatska, kao članica EU od 2013. godine, dugogodišnji je trgovinski partner Srbije u razmeni agroindustrijskih proizvoda. Iako Hrvatska ne zauzima posebno značajno mesto u izvozu agroindustrijskih proizvoda iz Srbije⁴, u uvozu je njen značaj daleko veći sa ostvarenom vrednošću uvoza od 637 miliona EUR izraženo u stalnim cenama što čini 12,6% uvoza agroindustrijskih proizvoda iz EU. Značaj Hrvatske u uvozu u Srbiju manifestuje se i kroz negativan rezultat u međusobnoj razmeni uz zabeleženu vrednost deficita od 155 miliona EUR. Uvoz iz Hrvatske realizuje se po prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 9% i umeren varijabilitet od 31,2%. I u slučaju Hrvatske, uočava se diverzifikovanost odseka u uvozu. Ukupno sedam odseka beleži udeo veći od 5%, od kojih je najznačajniji odsek 09 *Nepomenuti proizvodi u SMTK klasifikaciji* sa ostvarenom vrednošću uvoza od 121 milion EUR i udelom od 19% uz stalno prisutnu tendenciju rasta. Pored navedenih, uvoz proizvoda odseka 12 – *Duvan i proizvodi od duvana* uz ostvarenu vrednost uvoza od 98,8 miliona EUR beleže udeo od 15,5% ukupnog uvoza agroindustrijskih proizvoda iz Hrvatske. Pored navedenih najznačajnijih uvoznih odseka, značajniji odseci u uvozu su 03 *Riba i preradevine od ribe* (11,7%), odsek 07 *Kafa, čaj, začini i sl.* (10,3%), odsek 05 *Voće i povrće* (10,1%), odsek 04 *Žitarice i proizvodi od žitarica* (6,8%) i dr.

Sa Italijom, kao trećom najznačajnijom državom EU u uvozu agroindustrijskih proizvoda u Srbiju, u posmatranom periodu je zabeležena ukupna vrednost uvoza od 510 miliona EUR izraženo u stalnim cenama, što čini 10% ukupnog uvoza u Srbiju. Uvoz iz Italije beleži rast po prosečnoj godišnjoj stopi od 5,5% uz relativno slab varijabilitet od 21,2%. Najznačajniji uvozni odsek je 05 *Voće i povrće* koji čini gotovo četvrtinu uvoza (23,5%), iza kojeg slede odseci 09 sa udelom od 14,1%, odsek 07 *Kafa, čaj, začini i sl.* sa udelom od 11,1% i odsek 04 *Žitarice i proizvodi od žitarica* sa udelom u uvozu od 11,2%. Kod svih navedenih odseka, uočava se stabilnost uvoza uz tendenciju rasta.

Pored tri pomenuta najznačajnija uvozna partnera Srbije u EU koji čine 36,8% ukupnog uvoza, značajni udeo u uvozu u Srbiju imaju i Grčka (7,6%), Mađarska

⁴ Hrvatska se nalazi na osmom mestu po ostvarenoj vrednosti izvoza Srbije u odnosu na sve države članice EU.

(7,9%), Poljska (7,3%), Holandija (6%), Austrija (5,6%), dok je udeo uvoza preostalih država članica EU manji od 5% pojedinačno, odnosno manji od 30% ukupnog uvoza.

ZAKLJUČAK

Primena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU doprinela je razvoju trgovinskih odnosa između Srbije i EU u oblasti agroindustrijskih proizvoda. Osnovni pokazatelj razvoja međusobnih trgovinskih odnosa manifestuje se kroz zabeleženu vrednost trgovine. Sa druge strane, posmatrajući strukturu trgovine agroindustrijskih proizvoda, može se uočiti da u izvozu dominiraju proizvodi primarne poljoprivredne proizvodnje, dok se u uvozu uočava dominantan položaj proizvoda više faze prerade. Supstitucija uvoza nesporno je moguća kod većine proizvoda, što zahteva kreiranje mera agrarne politike sa posebnom pažnjom.

Za Srbiju, uočen je veći rast izvoza u odnosu na rast uvoza, ali je broj proizvoda koji se uvozi značajno veći nego broj proizvoda koji se izvozi. Iako i u izvozu i u uvozu postoji tendencija rasta broja proizvoda kojima se trguje, Srbija sa jedne strane ne uspeva da u većoj meri obezbedi rast većeg broja, pre svega, prerađenih proizvoda, dok EU sa druge strane, iako izvozi veći broj proizvoda na tržište Srbije, ne uspeva da na tom tržištu značajnije poveća svoje prisustvo. Srbija, pre svega, svoje trgovinske odnose bazira na već „oprobanim“, pre svega primarnim proizvodima, uz tendenciju trgovine sa državama u regionu uključujući i države CEFTA regiona. S druge strane, EU, iako značajno prisutna na tržištu Srbije, pre svega svoju šansu traži u trgovini proizvodima više faze prerade čiji su dometi ograničeni ekonomskim kretanjima u Srbiji u periodu primene SSP-a.

Iako je evidentan rast trgovinskih odnosa, dalja istraživanja bi trebalo usmeriti na identifikovanju komparativnih u međusobnoj trgovini kako bi se analizirali relativni odnosi u trgovini kroz uporednu analizu pozicije Srbije u odnosu na ostale konkurente na tržištu EU.

FOREIGN TRADE IN AGRI-FOOD BETWEEN SERBIA AND EUROPEAN UNION

Stegic Milan

Abstract: *International trade in agri-food products is of special significance for Serbia, since it has high participation both in GDP and in trade. The European Union, as the most important trade partner of Serbia, liberalized the import of agri-food products from Serbia after the political changes of 2000. Further processes of Serbia's accession to the European Union, led to the formalization of trade relations in the form of Stabilisation and Association Agreement, which was implemented in the period 2009-2014. The paper analyzes international trade in agri-food products between Serbia and the European Union in the period 2004-2014, thus covering the period before and during the implementation of the Agreement. The data used in this paper is the official data of the Serbian Statistical Office and EUROSTAT, and research results have shown that the Agreement has enabled the improvement of mutual trade, and also that mutual trade relations have still not been utilized to their maximum potentials.*

Key words: *EU / Serbia / agri-food / international trade*

LITERATURA

1. Antevski, M., Petrović, P., Vesić, D. (2012). *Development perspectives in agriculture and rural areas in the EU integration process*, Institute of agricultural economics, Economics of Agriculture, issue 2, p.243-251, Belgrade, Serbia
2. Bogdanov, N., Božić, D. (2010). *Review of agriculture and agricultural policy in Serbia*, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe IAMO, Vol.57, p.189-218, Leibniz, Germany
3. Budimir, B., Međak, V. (2010). *Pridruživanje Srbije Evropskoj uniji*, Beograd, ISAC fond
4. Eurostat database <http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade/data/database>, (March 2015-January 2016.)
5. *Export and Import Price Index Manual – Theory and practice* (2009). Washington D. C., International Monetary Fund

6. Katić, B., Popović, V., Milanović, R. M. (2008). *Influence of Stabilization and Association Agreement to the agriculture of the Republic of Serbia*, Agricultural economics, vol. 4, Institute for agricultural economics, p.339-354, Belgrade, Serbia
7. Kuzman, B., Stegić, M. (2015). *Agro-food trade between Serbia and EU with focus on countries of Danube region*, International Scientific Conference - Sustainable agriculture and rural development in terms of Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region, December 10th-11th 2015, Belgrade, Serbia, p.330-346
8. Puškarić, A., Kuzman, B. (2014). Analysis of agro-food products' trade of the European Union. *Agroekonomika*, 43 (61-62), 1-9
9. Statistical office of the Republic of Serbia: Data base on international trade <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>, (March 2015-January 2016)
10. *Strategy of Agriculture and Rural Development of Republic of Serbia 2014-2020*. (2014). Belgrade, Ministry of Agriculture and Environmental Protection of Republic of Serbia
11. United Nations Statistic Division (2006). *Standard International Trade Classification – Revision 4*
12. *Zakon o potvrđivanju Prelaznog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima između Evropske zajednice, sa jedne strane i Republike Srbije, sa druge strane* Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori 83/2008, Beograd, Srbija
13. *Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske zajednice i njenih članica sa jedne strane i Republike Srbije sa druge strane*, Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori 83/2008, Beograd, Srbija
14. Živadinović, B., Milovanović, M. (2011). *Vodič kroz EU politike: poljoprivreda*, Loznica, Evropski pokret u Srbiji